

KOMISJONI SOOVITUS,

27. november 2013,

mis käsitleb kahtlustatavate või süüdistatavate õigust saada kriminaalmenetluses tasuta õigusabi

(2013/C 378/03)

EUROOPA KOMISJON,

võttes arvesse Euroopa Liidu toimimise lepingut, eriti selle artiklit 292,

ning arvestades järgmist:

- (1) Käesoleva soovitus eesmärk on tugevdada kriminaalmenetluse raames kahtlustatavate või süüdistatavate ja nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK⁽¹⁾ kohase Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluse raames tagaotsitavate õigust saada tasuta õigusabi ning seeläbi täiendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2013/48/EL⁽²⁾ kohast õigust kaitsjale ja tagada selle reaalne kasutamine.
- (2) Õigus saada kriminaalmenetluses tasuta õigusabi on sõnastatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „Eli põhiõiguste harta“) artikli 47 kolmandas lõigus ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõike 3 punktis c. Seda õigust tunnustatakse ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 14 lõike 3 punktis d. Aluspõhimõtted, millele õigusabisüsteem peaks tuginema, on visandatud ÜRO Peaassamblee 20. detsembril 2012 vastu võetud ÜRO põhimõtetes ja suunistes juurdepääsu kohta tasuta õigusabile kriminaalõiguse süsteemides.
- (3) Kaitsja kasutamise õiguse ulatus ja sisu on sätestatud direktiivis 2013/48/EL ning ühtki käesoleva soovitus eesmärki ei tuleks tõlgendada kõnealuse direktiiviga ette nähtud õiguste piiramisena.
- (4) Kahtlustataval või süüdistataval on kriminaalmenetluses õigus kaitsjale alates ajast, kui liikmesriigi pädevad asutused on sellele isikule ametliku teate saatmisega või muul moel teatavaks teinud, et teda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, ning olenemata sellest, kas asjaomasel isikult võetakse vabadus. See kehtib kuni menetluse lõpetamiseni, mille all mõistetakse

lõpliku otsuse tegemist küsimuses, kas kahtlustatav või süüdistatav on kuriteo toime pannud, sealhulgas asjakohasel juhul süüdimõistmist ja edasikaebuse lahendamist. Sama ajaline kohaldamisala peaks olema ka õigusel saada tasuta õigusabi.

- (5) Mõistega „kaitsja“ viidatakse käesolevas soovitus igale isikule, kes on liikmesriigi õiguse kohaselt kvalifitseeritud ja kellel on õigus anda, sealhulgas kui ta on selleks akrediteeritud volitatud organi poolt, kahtlustatavale või süüdistatavale isikule õigusalaist nõu ja abi.
- (6) „Tasuta õigusabi“ on liikmesriigi poolne rahastamine ja abistamine, millega tagatakse, et õigust kaitsjale on võimalik realselt kasutada. Rahastamine peaks katma kriminaalmenetluse raames kahtlustatavatele või süüdistatavatele ning Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluse raames tagaotsitavatele tekkivad kaitsetasud ja menetluskulud.
- (7) Kahtlustatavatel või süüdistatavatel ja tagaotsitavatel, kellel puuduvad piisavad rahalised vahendid, et katta mõned või kõik kaitsetasud ja menetluskulud, peaks olema juurdepääs tasuta õigusabile, juhul kui sellist abi vajatakse õigusemõistmise huvides.
- (8) Nagu Euroopa Inimõiguste Kohus on oma praktikas sedastanud, ei tohiks kahtlustatavalt või süüdistatavalt eeldada, et ta kõrvaldab oma rahaliste vahendite ebapiisavuse tõendamisel kõik põhjendatud kahtlused. Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et tegemaks kindlaks, kas õigusemõistmise huvides on vaja pakkuda tasuta õigusabi, tuleks arvesse võtta mittekumuleeruvaid kriteeriume: õigusrikkumise raskusaste, kaalutava karistuse rangus, juhtumi keerukus või kahtlustatavate või süüdistatavate olukord.
- (9) Peale selle on Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud, et kui kaalutakse vabaduse võtmist, tuleks õigusemõistmise huvide kriteerium lugeda põhimõtteliselt täidetuks.
- (10) Otsus selle kohta, kas tasuta õigusabi kriminaalmenetluse raames antakse või mitte, tuleks teha piisavalt aegsasti, et kahtlustatav või süüdistatav saaks ette valmistada hea ja tõhusa kaitse.

⁽¹⁾ Nõukogu raamotsus 2002/584/JSK, 13. juuni 2002, Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (EÜT L 190, 18.7.2002, lk 1).

⁽²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/48/EL, 22. oktoober 2013, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluses ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikute ja konsulaarasutustega (ELT L 294, 6.11.2013, lk 1).

- (11) Võttes arvesse õiguselukutse sõltumatust, otsustavad kaitsepositsiooni peamiselt kahtlustatav või süüdistatav või tagaotsitav ja tema esindaja omavahel. Selleks et tagada õigusabi osutamisel kõrge professionaalsus, mis kindlustab õiglase kohtuliku arutamise, peaksid liikmesriigid õigusabiteenust pakkuvate kaitsjate kvaliteedi tagamiseks kehtestama tõhusad süsteemid. Selleks peaksid liikmesriigid paika panema tasuta õigusabi pakkuvate kaitsjate akrediteerimise kavad. Liikmesriigid peaksid igal juhul seisma hea selle eest, et võetaks meetmeid juhul, kui õigusabi osutamisel esineb ilmseid probleeme või kui liikmesriigi ametiasutuste tähelepanu on taolisele probleemile piisavalt juhitud.
- (12) Kaitseadvokaadid, nagu ka töötajad, kes on kaasatud tasuta õigusabi saamise õigust käsitleva otsuse tegemisse, näiteks prokurörid, kohtunikud ja õigusabinõukogude töötajad, peaksid saama asjakohase koolituse, et edendada õigust tõhusale juurdepääsule tasuta õigusabile.
- (13) Arvestades, kui oluline osa on usaldusel kaitsja ja kliendi vahel, peaksid asjaomased pädevad asutused võtma tasuta õigusabi pakkuva kaitsja valimisel võimalikult suures ulatuses arvesse kahtlustatava või süüdistatava eelistusi ja soove. Nagu on sedastatud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas, võib siiski jätta need soovid tähelepanuta, kui asjakohased ja piisavad põhjused annavad alust arvata, et see on õigusemõistmise huvides vajalik.
- (14) Käesolevas soovitusel toetatakse põhiõigusi ja järgitakse Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis tunnustatud põhimõtteid. Käesoleva soovitusel püütakse eelkõige edendada õigust vabadusele, õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ja õigust kaitsele. Vastavalt tuleks soovitusi tõlgendada ja kohaldada.
- (15) Kuna Euroopa Liidu põhiõiguste harta sisaldab õigusi, mis vastavad Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga tagatud õigustele, peaks kõnealuste õiguste tähendus ja ulatus olema sama kui see, mis on sätestatud nimetatud konventsioonis. Käesoleva soovitusel vastavaid sätteid tuleks seega tõlgendada ja kohaldada kooskõlas kõnealuste õigustega, nagu neid on tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohus oma praktikas.
- (16) Liikmesriigid peaksid teavitama komisjoni käesoleva soovitusel järgimiseks võetud meetmetest.

- (17) Komisjon peaks hindama 48 kuu jooksul pärast käesoleva soovitusel avaldamist, kas oleks vaja võtta täiendavaid meetmeid, sh seadusandlikke meetmeid, et tagada käesoleva soovitusel eesmärkide täielik saavutamine,

SOOVITAB JÄRGMIST:

1. JAGU

REGULEERIMISE JA REGULEERIMISALA

1. Käesolevas soovitusel käsitletakse kriminaalmenetluse raames kahtlustatavate või süüdistatavate ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluse raames tagaotsitavate õigust saada tasuta õigusabi, et tagada realselt vastavalt direktiivile 2013/48/EL õigus kaitsjale.
2. Kriminaalmenetluse raames kahtlustatavatel ja süüdistatavatel peaks olema õigus saada tasuta õigusabi alates hetkest, mil neid hakatakse kahtlustama kuriteo toimepanemises. Kõnealune õigus peaks kehtima menetluse lõpetamiseni.

2. JAGU

JUURDEPÄÄS TASUTA ÕIGUSABILE

Õigus saada tasuta õigusabi

3. Liikmesriigid peaksid võtma asjakohased meetmed, et kindlustada kahtlustatavatele või süüdistatavatele ja tagaotsitavatele õigus saada tõhusat tasuta õigusabi, et tagada vastavalt käesolevale soovitusel õigus õiglasele kohtulikule arutamisele.
4. Kahtlustatavatele või süüdistatavatele ja tagaotsitavatele tuleks võimaldada tasuta õigusabi vähemalt juhul, kui neil puuduvad tulenevalt oma majanduslikust olukorrast piisavad rahalised vahendid (vahendite kontroll), et katta mõned või kõik kaitsetasud ja menetluskulud, ja/või juhul, kui sellist abi vajatakse õigusemõistmise huvides (põhjendatuse kontroll).
5. Tuleks võtta kõik vajalikud meetmed, et muuta kogu oluline teave kriminaalmenetluses pakutava tasuta õigusabi kohta kahtlustatavatele või süüdistatavatele ja tagaotsitavatele kergesti kättesaadavaks ja mõistetavaks, sealhulgas teave selle kohta, kuidas ja kus sellist abi taotleda, läbipaistvad kriteeriumid selle kohta, millal on isikul õigus saada tasuta õigusabi, ning samuti teave võimaluse kohta esitada kaebus olukorras, kus juurdepääsu tasuta õigusabile ei võimaldata või kus tasuta õigusabi pakkuva kaitsja ei anna piisavat õigusala abi.

Vahendite kontroll

6. Kui hinnates õigust saada tasuta õigusabi eeldatakse piisavate rahaliste vahendite puudumist (vahendite kontroll), tuleks taotleja majandusliku olukorra hindamisel aluseks võtta objektiivsed tegurid, näiteks sissetulek, kapital, perekondlik olukord, elatustase ja kaitsjatasu. Kui tasuta õigusabi on ette nähtud lapsele, tuleks arvesse võtta lapse enda, mitte tema vanemate või vanemliku vastutuse kandja varasid.
7. Kui vahendite kontrollimisel võetakse arvesse leibkonna sissetulekut, ent pere liikmed on teineteisega konfliktis ja neil puudub pere sissetulekule võrdne juurdepääs, tuleks kasutada vaid tasuta õigusabi taotleva isiku sissetulekut.
8. Hinnates küsimust, kas kahtlustatavatel või süüdistatavatel või tagaotsitavatel puuduvad piisavad rahalised vahendid, tuleks arvesse võtta kõiki asjakohaseid asjaolusid.
9. Kui liikmesriik määrab kindlaks künnise, mida ületades peetakse isikut osaliselt või täielikult võimeliseks kandma kaitse ja menetlusega seotud kulud, peaksid nad selle künnise kehtestamisel arvesse võtma lõikes 6 nimetatud tegureid. Peale selle ei tohiks sellise künnise olemasolu takistada isikutel, kes kõnealust künnist ületavad, saada kõikide kulude või mõne kulu katmiseks tasuta õigusabi, kui neil puuduvad piisavad rahalised vahendid arutluse all oleva konkreetse kohtuasja puhul.
10. Kahtlustatavatel või süüdistatavatel ja tagaotsitavatel ei tohiks eeldada kõigi põhjendatud kahtluste kõrvaldamist, et tõendada kaitsetasude ja menetluskulude katmiseks piisavate rahaliste vahendite puudumist.

Põhjendatuse kontroll

11. Kui hinnatakse, kas tasuta õigusabi on vaja õigusemõistmise huvides (põhjendatuse kontroll), tuleks hindamise käigus vaadelda kohtuasja keerukust, kahtlustatavate või süüdistatavate või tagaotsitavate sotsiaalset ja isiklikku olukorda, rikkumise raskusastet ja võimaliku määratava karistuse rangust. Arvesse tuleks võtta kõiki asjakohaseid asjaolusid.
12. Olukordades, kus isikut kahtlustatakse või süüdistatakse rikkumises, mille puhul võimalik karistus on vabadusekaotus, ja olukordades, kus kahtlustatavat või süüdistatavat peab kohtus esindama kaitsja, tuleks tasuta õigusabi andmist käsitleda õigusemõistmise huvides olevana.

13. Kui kahtlustatavatele või süüdistatavatele või tagaotsitavatele antakse tasuta õigusabi taotluse põhjendatuse kontrolli põhjal, võidakse õigusabi kulud lõpliku süüdimõistmise korral sisse nõuda, tingimusel et isikul on sissenõudmise hetkel piisavalt vahendeid, mis on määratud kindlaks vastavalt punktidele 6–10.

Otsused tasuta õigusabi taotluste kohta

14. Otsused selle kohta, kas tasuta õigusabi anda või mitte, peaks tegema sõltumatu pädev asutus kiiresti aja jooksul, mis võimaldab kahtlustatavatel või süüdistatavatel ja tagaotsitavatel valmistada tõhusalt ja konkreetset ette oma kaitse.
15. Kahtlustatavatel või süüdistatavatel ja tagaotsitavatel peaks olema õigus taotleda otsuste läbivaatamist, kui nende tasuta õigusabi taotlus lükatakse täielikult või osaliselt tagasi.
16. Taotluse täieliku või osalise tagasilükkamise korral tuleb tagasilükkamise põhjused esitada kirjalikult.

3. JAGU

TASUTA ÕIGUSABI TÕHUSUS JA KVALITEET*Õigusabisüsteemides pakutava õigusabi kvaliteet*

17. Õigusabisüsteemide kaudu pakutav tasuta õigusabi peaks olema kvaliteetne, et tagada õiglane kohtumenetlus. Seepärast peaks kõikides liikmesriikides olema paika pandud süsteemid, mis tagavad tasuta õigusabi kvaliteedi.
18. Olemas peaksid olema mehhanismid, mis võimaldavad pädevatel asutustel tasuta õigusabi andvad kaitsjad asendada või nõuda neilt oma kohustustuste täitmist, kui nad ei suuda pakkuda asjakohast õigusabi.

Akrediteerimine

19. Iga liikmesriik peaks kehtestama tasuta õigusabi pakkuvate kaitsjate akrediteerimise süsteemi ja seda haldama.
20. Liikmesriike kutsutakse üles koostama tasuta õigusabi pakkuvate kaitsjate akrediteerimise kriteeriumid, võttes arvesse parimaid tavasid.

Koolitus

21. Töötajad, kes on kaasatud kriminaalmenetluses tasuta õigusabi saamise õigust käsitlevate otsuste tegemisse, peaksid saama asjakohase koolituse.
22. Selleks et tagada kvaliteetne õigusala nõustamine ja abistamine, tuleks edendada tasuta õigusabiteenuseid pakkuvatele kaitsjatele suunatud koolitust ja koolitusprogrammide väljatöötamist.

23. Tasuta õigusabi pakkuvate kaitsjate akrediteerimine peaks olema seotud võimalikult suures ulatuses kohustusega end pidevalt erialaselt täiendada.

Tasuta õigusabi pakkuvate kaitsjate määramine

24. Tasuta õigusabi pakkuva kaitsja valimisel tuleks riiklikes õigusabisüsteemides võtta võimalikult suures ulatuses arvesse kahtlustatavate või süüdistatavate ja tagaotsitavate eelistusi ja soove.

25. Õigusabisüsteemi eesmärk peaks olema tagada, et kahtlustatava või süüdistatava või tagaotsitava soovi korral esindab teda kogu menetluse vältel sama kaitsja.

26. Kandmaks hoolt selle eest, et kahtlustatavad või süüdistatavad ja tagaotsitavad saaksid teha ilma igasuguse lubamatu mõjutamiseta õigusabisüsteemi kohase õigusabi puhul teadliku valiku, tuleks paika panna läbipaistvad ja usaldusväärsed mehhanismid.

4. JAGU

ANDMETE KOGUMINE JA JÄRELEVALVE

Andmete kogumine

27. Liikmesriigid peaksid koguma käesoleva soovitus järgimise seisukohast olulistel teemadel andmeid.

Järelevalve

28. Liikmesriigid peaksid teavitama komisjoni käesoleva soovitus elluviimiseks võetud meetmetest (36 kuu jooksul pärast soovitus avaldamist).

5. JAGU

LÕPPSÄTTED

29. Käesolev soovitus on adresseeritud liikmesriikidele.

Brüssel, 27. november 2013

Komisjoni nimel

asepresident

Viviane REDING